

Kvægholdet i Slesvig, Holsten og Holland.

Rejseberetning til Indenrigsministeriet af Landbrugskandidat
J. Brinck-Lassen.

Da min Gjerning i de senere Aar har været og ventelig ogsaa i Fremtiden vil blive knyttet til vore Husdyrs, specielt Kvægets, Udvikling og Forbedring, forsaavidt dette lader sig gjøre ved direkte at vejlede Kvægholderne, kom jeg snart paa det Rene med, at en Rejse til nogle af de Egne i Udlandene, hvor Kvægholdet stod højest, i høj Grad vilde bidrage til, at jeg kunde udføre min Gjerning mere fyldestgjørende. I den Anledning henvendte jeg mig ifjor Vinter til Indenrigsministeriet med Ansøgning om Understøttelse til at foretage den attraaede Rejse. Ministeriet tilstod mig 600 Kr. i Rejseunderstøttelse, for hvilke jeg herved bringer min ærbødige Tak og tillader mig ved efterfølgende at give en kortfattet Beretning om den foretagne Rejse, som varede fra 19. Juli til 5. September 1890.

Kvægholdet i Slesvig.

Det var min Agt først at gennemrejse Slesvig med det særlige Maal for Øje at lære det slesvigske Kvæg at kjende i dets forskjellige Afskygninger lige fra den store Marskko til den lille fine Angler.

Jeg tog først til Marsken (Vestslesvig) lige til selve Ballum, hvorfra den i sin Tid berømte Ballumrace havde

sit Navn og sin rette Hjemstavn. Endskjønt jeg godt vidste, at den slesvigske Marskrace var stærkt krydset med Korthorn, havde jeg dog ventet at skulle finde Levninger af den stodegne Race, særlig hos mindre Kvægholdere. Men min Søgen var forgjæves, og efter kyndige Folks Udsagn skal der ikke mere være en Ko af den ægte Ballumrace at opdrive. — Det var altsaa kun Kvæg af Korthornsracen og Blandinger af denne og Ballumracen jeg fik at se. Renavl af Korthorn drives kun undtagelsesvis paa denne Egn, medens det er ret almindeligt, at der i hver By findes en Foreningstyr af Fuldblods-Korthorn, hvilke Dyr sædvanlig kjøbes i Ejderstedt, hvortil der indføres en Del ægte Korthorn, og hvor nogle større Kvægholdere drive Renavl af denne Race.

Den Avlsmethode, der drives i den slesvigske Marsk for Tiden, er altsaa nærmest at betegne som gennemført Krydsning med Korthorn. Begyndelsen blev gjort 1847. Det nævnte Aar indførte Stutmester With en Tyr og én Ko af Korthornsracen og fik dem anbragt hos Gaardejer K. Knudsen i Forballum. Krydsningen med disse først indførte Dyr lykkedes over al Forventning godt, og der fulgte snart flere efter, saa at Indførslen og Anvendelsen af Korthornstyre var i fuld Gang i Halvtredserne. De gode ægte Korthornstyre vare imidlertid den Gang som nu meget kostbare, hvorfor man snart begyndte at benytte Tyre af første eller anden Krydsning, o: halv- eller trekvartblods, til Avl, sammen med Køer enten af samme Blanding eller af ublandet Marskrace. Men denne Art Krydsningsavl, Halvblodsavl, gav her som alle Vegne et mindre godt Resultat, og endskjønt den af og til forsøges derovre endnu, og Betingelserne derfor ere saa meget bedre nu end tilforn, som Krydsningen nærmer sig stærkt til at være gennemført, saa viser det sig dog alligevel umuligt ved en saadan Avl at fastholde den for Korthornet ejendommelige og til Fedning værdifulde Form. Med andre Ord: det ansees for nødvendigt vedblivende at benytte Fuldblods-Korthornstyre, men derved bliver

Avlen baade kostbarere og usikrere, end hvis der kunde benyttes selvtilagte Tyre.

Kvægholdet i disse Egne gaar hovedsagelig ud paa Opdræt og Fedning af Kvier og unge Stude, hvorfor de forholdsvis store Besætninger bestaa af et ringe Antal Køer og et stort Antal Ungkreaturer. Køernes Værdi afhænger derfor mere af deres Evne til at give Afkom, som egner sig godt til Fedning, end af deres Malkeevne, som desuagtet hyppig er meget respektabel, idet disse Køer i den bedste Malketid ofte give 50--60 Pd. Mælk daglig paa et Foder, der hovedsagelig bestaar af Hø eller Græs.

Den rigelige og kraftige Ernæring, som Marskkvæget bliver til Del saa vel Sommer som Vinter, gjør dem til store og kraftige Dyr med en meget dyb og bred Kropbygning, medens Brugsretningen og de deraf ved Avlen betingede Hensyn præger sig i deres Form og Anlæg, hvorfor den nuværende vestslesvigske Ko, saaledes som den findes i Marskegnene, heller ikke staar det rene Korthorn meget fjærnt. Kvægbestanden bestaar derfor overvejende af hvide og rødskimlede, sjældnere rødbrøgede Dyr, og findes der end enkelte helt røde, saa er det ikke med det for den gamle Ballumrace ejendommelige mørkerøde Lod, men lyserøde og alle uden Undtagelse med lys Hale.

Krydsningen med Korthorn har imidlertid saa langt fra indskrænket sig til Slesvigs vestligste Sogne, Marsken, at den snarere maa siges at være udbredt i alt Fald pletvis over hele Provinsen. Det er dog fornemmelig i Vest-slesvig, ogsaa udenfor Marsken, at denne Avlsmethode har været anvendt, og der findes næppe andet Kvæg end Korthornskrydsninger, samt de faa rene Korthornstyre i denne Del af Landet.

Det er rimeligvis de gode Resultater, som de første Krydsninger gav i Marskegnene, der have forledet Gestboerne (Gesten er Betegnelsen for det gamle Land inden for Marsken) til at følge Exemplet. Men hvad der passer under visse Forhold kan godt være lidet velskikket under andre, selv om de paagjældende Steder ligge i hinandens

umiddelbare Nærhed. I foreliggende Tilfælde er det Ernæringsforholdene, som ere uhyre forskellige i Marsken og den tilgrænsende Gest. Men har det større Vanskeligheder selv i Marsken at fastholde Korthornsformen og tilfredsstillende de ved Krydsningen frembragte forædlede Dyrs større Krav til Ernæring og Pleje end den stedvante Race, saa bliver det end vanskeligere paa Gesten, særlig hvis der ikke findes megen og god Eng sammen med frugtbar Agermark. Derom ere ogsaa de talrige højbenede, smalbrystede og ildebyggede Dyr, som findes paa den magre Gest, et talende, men afskrækkende Vidnesbyrd. De have egentlig ikke andet tilfælles med deres Stamfrænder, Korthornet, end Lødet og Anlæg til Størrelse og tidlig Modenhed, som er saa værdifuld, hvor Forholdene tilstede dets Udvikling, men bliver under de her nævnte Forhold kun til idel Fortræd og tilkjendegiver sig ved Dyrenes uregelmæssige Bygning, som er Følgen af det for alle Husdyr ødelæggende Misforhold mellem de fra Forældrene arvede Anlæg og den budte Pleje og Ernæring.

Ved at rette Spørgsmaal til Kvægholderne om Tilfredsheden med det Spor, hvori deres Kvægavl er kommen, fik jeg bestemt Indtryk af, at det langt overvejende Fler-tal, selv i Marsken, hellere havde set Krydsningen ugjort og deres Besætninger bestaaende af Dyr af den gamle vestslesvigske Race end af det nuværende Krydningsprodukt, skjønt der blandt samme findes mange fortrinlige Dyr, der bedre svare til Øjemedet end Landracen vilde have gjort. Den nuværende Tilstand er navnlig mindre sikker end i en velledet Landavl paa Grund af Afhængigheden af en fremmed Race.

Her i Landet ere som bekjendt Korthornskrydsningerne særlig mistænkte for at lide af Tuberkulose, og Nogle ville endog mene, at denne Sygdom er kommen her til Landet med Korthornet. Dette Forhold søgte jeg at faa Rede paa ved at rette Spørgsmaal derom til Vestslesvigerne, som alle indrømmede Rigtigheden af ovennævnte Formening, og at Tuberkulosen er meget udbredt blandt deres Kvæg.

Angaaende det sidste Forhold meddelte en Gaardmand i Ballum mig, at han havde lagt Mærke til, at der indtraf flere Tilfælde end sædvanlig af Tuberkulose efter en Sommer med tarvelig Græsning, og at Sygdommen i det Hele taget langt hyppigere kom til Udbrud hos Kvægholdere, ved hvem Dyrene nød en daarlig Pleje og Fodring end hos dem, som anvende mere Omhu ved Kreaturerne's Behandling. Ejeren af Visby Hedegaard, Propt. Christen Knudsen, som er en af Vestslesvigs dygtigste Kvægholdere, udtalte samme Mening. Den Omstændighed, at Tuberkulosen netop er meget udbredt, hvor man holder Korthornskrydsninger paa mager Jord, t. Ex. i det sydlige Jylland, bekræfter ogsaa den Antagelse, at det er Misforholdet mellem Anlægene og Betingelserne for disses Udvikling, som meget hyppig er Anledningen til Tuberkulosens Udbrud om end ikke dens egentlige Aarsag.

Foranstaaende Betragtninger ere grundlagte paa Iagttagelser og Oplysninger gjorte og indhentede i Ballum, paa Visby Hedegaard og Egnen omkring Løgumkloster, hvorfra jeg rejste mod Øst først til Gaarden Kapsholt ved Røde-Kro og videre til Haderslev-egnen. Derefter til Aabenraa-egnen og Sundeved og sluttelig til Angel.

I Haderslev-egnen er Kvægbestanden blandet, idet nogle Besætningerbestaa af Korthornsblandinger og andre af rødt Malkekvæg. Krydsningen med Korthornskvæg begyndte lidt senere (først i Treserne) i Haderslev-egnen end i Vestslesvig, idet den første Korthornstyr saavidt mig bekjendt kom dertil 1861 og indkøbtes i Højer af den daværende Ejer af Østergaardsmølle, Hr. Brodersen; samme Aar kom der ogsaa en Ko af blandet Ballum- og Korthornsrace til denne Gaard, og ved jævnlige Indkøb af rene Korthornstyre er Besætningen bragt op til at være en af de bedste i sin Art. I de følgende Aar indkøbte og bortloddede Landboforeningen en Del Korthornstyre og

favoriserede Afkommet efter disse ved Præmieringen paa Dyrskuets, men til Trods derfor har det ikke lykkedes Korthornet at trænge saa stærkt igjennem som i Vesterregnen. Grunden hertil maa vistnok tildels søges i, at den stedlige Race ikke egnede sig saa godt til Krydsning med Fedekvæg som den vestslesvigske gjorde. Efter enstemmige Udtalelser fra ældre Folk skal Kvæget i Haderslevregnen have været overvejende sortbroget lige indtil Korthornskrydsningen begyndte, altsaa indtil Treserne. Men det har rimeligvis været Dyr med ringere Størrelse og mindre velbyggede end det røde vestslesvigske Kvæg, og har haft vanskeligere end dette ved at smelte sammen med Korthornet. Det her omtalte sortbrogede Kvæg har sandsynligvis tilhørt samme Race som Kvægbestanden i det østlige Jylland eller lignet denne. — I denne Landsdel er det som bekjendt ikke alene imod Øst men ogsaa imod Vest, at Kvæget er sortbroget den Dag i Dag, undtagen i den allersydligste Del, men vi have alligevel her den samme Tvedeling i Brugsmaaden som i Slesvig: i Østeregnet hovedsagelig Mælkeproduktion og i Vesteregnet dels Mælke- og dels Kjødproduktion, dog særlig det sidste. I det sydvestlige Jylland, Ribe- og Vardeegnen, har dog allerede ved Aarhundredets Begyndelse det røde Kvæg Syd fra begyndt at fortrænge det sortbrogede, en Forskydning, som forøvrigt ogsaa maa have fundet Sted længere Syd paa i en endnu tidligere Tid, eftersom det meste af Kvæget i Ballum og Tønderegnen var sortbroget ved Midten af forrige Aarhundrede.

Det for Tiden forekommende røde Kvæg i Haderslevregnen har mere Lighed med Anglerne end med det saakaldte røde nordslesvigske Kvæg. Det er sandsynligvis kommet dertil fra Sundeved og Angel og har bredt sig samtidig med og ved Siden af Korthornet, paa Steder, hvor dette lykkedes mindre godt, eller hvor der stilledes større Fordringer til Mælkeydelsen, end denne Race og dens Krydsninger kunde tilfredsstille.

Det er foran bemærket, at det røde Kvæg i Haderslevregnen har mere Lighed med Anglerkvæget end med det

røde nordslesvigske. Det samme er maaske i endnu højere Grad Tilfældet med Kvægbestanden i Sundeved og paa Als, men her holdes der udelukkende Malkekvæg, saa man træffer ingen Korthornstyr paa denne Egn. I Sundeved ikke langt fra Aabenraa besøgte jeg, blandt flere andre, Gaardejer Festesen i Haastrup. Han havde en Besætning paa 30 Malkekøer, hvoraf en Samling paa 6 Stykker erholdt 1ste Præmie ved det af de 7 danske Landboforeninger i Aabenraa 1890 afholdte Dyrskue. Hans ældre Tyr erholdt ligeledes 1ste Præmie. Det var Kvæg af Middelstørrelse (én af Køerne, hverken af de største eller mindste, maalte 68" i Brystomfang og 49" i Højde (Anlægsmaal*) over Manken) med ret god Bredde og Dybde, Krydset lidt tagdannet med kun jævn Bredde, Huden passende tynd, løs og blød, Hovedet noget langt med meget godt Øje og smaa fine lidt hængende Horn. Samtlige Malketegn meget gode, særlig Yveret var stort og velformet, det samme gjælder Spejlet. Ensartetheden i Besætningen var meget stor. — Det for sine gode røde Kvier tidligere bekendte Stubbæk i samme Egn besøgte jeg ogsaa, men de Besætninger, jeg saa her, vare meget ordinære.

Fra Sundeved rejste jeg ind i Angel for at stifte nærmere Bekjendtskab med den originale Anglerrace. En almindelig Beskrivelse af Anglerkoen finder jeg unødvendig for danske Læsere, fordi den gennem talrige indførte Individuer er saare vel kjendt her hjemme, navnlig paa Øerne. Foruden flere mere almindelige Besætninger, saa jeg Besætningen hos Gaardejer H. Marten i Husbyholt, som 1883 erholdt 1ste Præmie ved den internationale Udstilling i Hamburg, saavel for en Samling Køer og en Samling Kvier, som for en Tyr. Besætningen bestod af 14 Malkekøer og 10 Stk. Tillæg, alle fortrinlige. Jeg saa ikke paa hele min Rejse Kvæg med mere ædelt Præg end dette, Køerne vare under hvad vi her hjemme forstaa ved Middelstørrelse, de maalte c. 65" i Brystomfang, men vare

---

*) Alle de følgende Højdeangivelser ere ogsaa Anlægsmaal.

meget velbyggede og forsynede med stærkt udviklede Mælkeorganer. Besætningen havde givet 7600 Pd. Mælk i Gjennemsnit aarlig paa ene Græs om Sommeren og c. 10 Pd. Kraftfoder og to Givter Hø daglig men ingen Roer om Vinteren. Hos Hr. Marten var Køernes Pleje og Malkning exemplarisk.

I Angel findes en Kvægavlsforening, hvis Opgave det er at danne og opretholde Stamhjørde af ægte Anglerkvæg af bedste Slags. Der har hidtil været 4 saadanne Stamhjørde, men den ene af disse eksisterer ikke mere som saadan, og en anden af dem skal være stærk paa Retur. Jeg saa den ene af de endnu virkende nemlig hos Gaardejer H. Tüchsen i Lehbæk. Det var meget gode smaa Køer, men de stode tilbage for Martens; deres gjennemsnitlige Mælkeudbytte var 7000 Pd. aarlig. En Besætning, hvoraf de fleste af Køerne tidligere have dannet en »Stamhjord«, tilhørende Hr. Rieckmann i Svensby, saa jeg ogsaa. Her var ligeledes mange gode, men kun faa særlig fortrinlige Køer.

Aarsagen til Anglerkvægets ringe Størrelse er ikke tarvelige Ernæringsforhold, thi Angel er frugtbar og vel-dyrket, men Tillæggets knappe Opfødning sammen med en i Forhold dertil tidlig Kælvning — sædvanlig 2 Aars Alderen — for, som det hedder, at opretholde Malkeevnen og hæmme Anlægene til Fedme. Et noget kraftigere Opdræt vilde der dog formentlig ingen Fare være forbunden med i den Henseende i en saa konstant Malkerace, og der vilde derved fremkomme en større og kraftigere Ko, som under de angelske Forhold var fordelagtigere at bruge.

Det samme er Tilfældet i Angel som i de andre Egne af Slesvig, at der lægges betydelig mere til end der er Brug for til Besætningernes Rekrutering. Derved bliver der stedse noget til Salg, og der haves tillige de Fordele, som ere forbundne med et stort Udvalg, samt ved at være mindre afhængig af Priserne paa en enkelt Vare, t. Ex. paa Smør, som Tilfældet er, hvor Kvægholdet er baseret paa saa godt som udelukkende Mælkeproduktion, som t. Ex. paa Sjælland.

Det forekommer mig derfor, at de sjællandske Kvægholdere vilde gjøre vel i at tage Lære af de slesvigske i den Henseende. Paa Sjælland lægges kun lidt til og næppe nok til egen Forsyning, saa der maa indføres Kvæg til denne Landsdel. Med de nuværende Prisforhold er dette en dyr og altid en usikker Maade at rekrutere Besætningerne paa, og der vilde allerede være vundet en Del ved at komme saa vidt, at eget Forbrug kunde dækkes ved Selvtillæg. Muligt Overskud findes der ogsaa nok et Marked for, naar bare Varen er god. Store Egne i Tyskland, Nord- og Syd-Amerika og Syd-Afrika ere Kjøbere til gode, unge Køer og Kvier af konstante Malkeracer, og der-til maa vor røde danske Malkerace drives op.

Der er foran kun omtalt Kvæget i Slesvigs frugtbareste Egne: de østlige Halvøer og Marsken samt det nær til denne grænsende Gestland, der selv om det i og for sig ikke er frugtbart dog ved sine udstrakte Engarealer byder gode Betingelser for Kvæghold. Tilbage staar endnu at omtale Kvæget i Midtslesvig, der vel lettest lader sig betegne som en Hedeegn, dog langt fra af den sletteste Beskaffenhed, idet Agerjorden adskillige Steder er ret god, og der desuden forekommer store og gode Engstrækninger i disse Egne. Disse for Kvægholdet ret gunstige Betingelser sammen med Befolkningens gennem Aarhundreders Traditioner nedarvede og indskærpede Øvelse i den Kunst at opdrætte Kvæg, og, naar det gjøres fornødent, at kunne fodre taalelig med forholdsvis lidt, giver sig tilkjende i Kvægbestandens Beskaffenhed.

Det er her, at det saakaldte røde nordslesvigske Kvæg har hjemme. Bedst udviklet træffes det i Egnen Øst for Gram under Navn af »Lindetkvæg« særlig i Østerlindet og Omegn, samt i Byerne Gabel, Kolsnap og Nustrup. Paa Gaarden Kopsholt, Nordvest for Aabenraa, saa jeg en udmærket Besætning af nordslesvigske Race. Det var større Kvæg og regelmæssigere byggede end Anglerne, men saa til Gjengjæld noget grovere, og de havde mindre stærkt udviklede Mælkeorganer.

Det var derimod sunde, stærke, trivelige Dyr, der skjønt de maaske give noget mindre Mælk end Anglerne, dog have noget større Handelsværdi end disse. De maalte gennemsnitlig 70 " Brystomfang og 50 " Højde.

Fra Kopsholt er der kommen nogle Tyre til Sjælland, og da disses Afkom er faldet godt ud, er der Mulighed for, at Kopsholtstammen kan komme til at øve nogen Indflydelse paa den sjællandske Kvægavl. Jeg skal derfor tillade mig at omtale denne Stamme lidt nærmere.

Dens Dannelse er begyndt 1876 af dens nuværende Ejer, Gaardejer J. Friis. Det nævnte Aar bestod Besætningen af 18 Køer, alle indkøbte; samme Aar tillagdes den første Tyr — Stammetyren —, og siden den Tid har der stadig været benyttet Tyre af eget Tillæg. Der var særlig tre Køer, Toftlund, Springlet og Rosenkrands, hvis Afkom lykkedes bedst og derved blev Stammens Grundlæggere. De nulevende Kopsholtkøer ere stærkt mørkerøde med sort Mule, have dybt og navnlig bredt Bryst, lidt kort og bred Lænd, Krydset forholdsvis bredt, middellangt, lige og uden Tilspidsning (en Bygningsform, som er saare almindelig hos Anglerne), Huden ikke tynd, men løs og blød, Lemmerne lidt grove, Hals og Hoved ligesaa, det sidste lidt langt med store, klare Øjne, middelstore fortilvendende, stærkt indadbøjede og lidt hængende Horn. Mælkeorganerne, særlig Yveret, godt udviklede, mindre godt Spejl.

Kalvene patte Moderen de første Dage, undertiden en hel Uge, og opdrættes forøvrigt meget kraftig; Kvierne kælte i 2—2½ Aars Alderen, eftersom de ere fødte henholdsvis om Efteraaret eller om Foraaret. Indtil de sidste Aar ere Malkekøerne daglig fodrede med 6 à 7 Pd. Kraftfoder, ca. 10 Pd. Hø og en Givt utærsket Blandsæd foruden Halm. Kun i Tilfælde af Græsmangel er der kraftfodret om Sommeren. Siden 1888 er der fodret stærkere med Oliekager og Roer. Malkekøerne have faaet 4 Pd. Klid, 4 Pd. Oliekager og 2½ Skpr. Roer daglig foruden Hø og Halm. Det er sjældent, at nogen af Køerne giver

over 40 Pd. Mælk daglig i den bedste Tid, men de allerfleste give over 30 Pund, og mange af dem holde dette Kvantum i 6 à 8 Maaneder.

Et Udtog af Gaardens Prøvemalkningsbøger gav følgende Resultat:

	Antal Køer.	Deraf Kvier og Kastere.	Gjennemsnit aarlig af de fuldtmalkende Køer.	Mælkeudbytte af hele Besætningen.
1876	18			4800 Pd.
1881	15			5460 -
1882	16			5956 -
1883	18	4	6502	6090 -
1884	17	4	5683	5279 -
1885	15	6	6226	5683 -
1886	15	7	6581	5361 -
1887	18	7	6127	5500 -
1888	20	5		6030 -
1889	16	2		6200 -

Foruden denne Stamme af Malkekøer holdes paa Gaarden c. 50 Stkr. Ungkvæg, hvoraf de fleste ere Kvier, som kjøbes 1 à 1½ Aar gamle og sælges drægtige, men ingen af de indkjøbte Kvier gaar ind i Stammen af Til-lægskøer. Til Ejendommen hører 207 Td. Land, hvoraf de 40 Td. Land ere Eng. En stor Del af Arealet er opdyrket Hedejord og staar gennemsnitlig i 6te Klasse (i Tyskland inddeles Jorden i Klasser fra 1—8).

Kvægbestanden i de før omtalte Byer Øst for Gram fik jeg desværre ikke Lejlighed til at se, men jeg har siden min Hjemkomst indhentet en Del Oplysninger derfra ved skriftlig Henvendelse til den Mand, Gaardejer H. Højer i Østerlindet, som skal have den bedste Besætning af Lindetkvæg. Hans Meddelelser gaa ud paa, at i den

nævnte Egn »var Kvæget før 1840 sort, sortbroget og enkelte graa, maaske ogsaa enkelte rødbrøgede«; det samme gjælder Egnen omkring Kopsholt, altsaa Aabenraa Vester-egn. Men medens det sortbrøgede Kvæg i Haderslev-egn som før nævnt blev fortrængt af Angler- og Korthornskvæg, er det det mørkerøde Marskkvæg — Ballumracen — tilligemed en Del Korthorn, som har indtaget den af det sortbrøgede Kvæg forladte Plads i Midtslesvig. Det nuværende saakaldte røde nordslesvigske Kvæg maa i Overensstemmelse dermed opfattes som en Levning af Ballumkvæget, men er naturligvis saa meget mindre end dette, som Forskjellen i de ulige Ernæringsvilkaar medfører. Det for Ballumkvæget ejendommelige stærkt mørkerøde Lød ofte med næsten sort Hoved og Lemmer har for største Delen holdt sig hos det nordslesvigske Kvæg, ligesom ogsaa dettes brede, dybe, undertiden noget sluttede Bygning er en Arv fra Fædrene. I begge de nævnte Retninger adskiller det nordslesvigske Kvæg sig fra Anglerne og forraader derved sin Nedstamning fra den vestslesvigske Marskrace.

I de titnævnte Byer Øst for Gram findes der for Tiden, ligeledes efter H. Højers Meddelelse, saa godt som udelukkende rødt Kvæg, og Beboerne gjør alt for at holde det rent og da særlig fri for Indblanding med Korthorn. I dette Øjemed er der stiftet en Kvægavlforening, hvis Hovedformaal er at forhindre Bortsalg af de bedste Individier fra Egnen. Dette Forhold er dog en ren Undtagelse i Midtslesvig, idet der de fleste Steder findes talrige Korthornsblandinger, og den nordslesvigske Race er saaledes kun ringe i Tal. Det er dog meget sandsynligt, at den vil voxe og navnlig paa Korthornsblandingernes Bekostning, med hvilke der hersker en Del Utilfredshed, og de passe sikkert ogsaa mindre godt for de her omhandlede Forhold.

Den korte Tid (12 Dage), som jeg havde til Undersøgelse af Kvægbruget i Slesvig, var langt fra tilstrækkelig til at gjøre det saa grundigt, som jeg gjerne havde ønsket. Kvægbrugets Udvikling i den nævnte Landsdel er i og for

sig saare interessant og lærerig, dels paa Grund af de i Forhold til Omraadets Størrelse vidt forskjellige Ernæringsvilkkaar, og dels fordi vi her have Resultatet af en næsten gennemført Krydsning med en fremmed Race for os. Men Kvægbestanden i Slesvig har tillige speciel Interesse for vort Kvæghold derved, at den gennem alle sine Afskygninger har øvet en stor Indflydelse paa Kvægets Udvikling i det sydlige Jylland og maaske i endnu højere Grad paa Øerne. Paa Lolland-Falster er det dog Anglerkvæget, som særlig har været benyttet til Kvægbestandens Forbedring, medens Ballumkvæget og det nordslesvigske Kvæg har sat det dybeste Spor i Udviklingen af det fynske Kvæg, paa hvilket Anglerne heller ikke have været uden Virkning, særlig paa Øens sydlige Del. Paa Sjælland kan der ogsaa spores Virkning af alle tre Former af slesvigsk Kvæg, men dog mest af Anglerne. Der er den Dag i Dag en dertil svarende Forskjel paa Kvægbestanden i de tre nævnte Landsdele, saaledes at det fynske er større og kraftigere end navnlig Kvæget paa Lolland-Falster, medens det sjællandske indtager et Mellemstandpunkt.

Naar en Gang det røde danske Malkekvægs samlede Historie skal skrives, bliver det derfor nødvendigt at begynde med en Fremstilling af Udviklingen af denne Races Stamfrænder hinsides Grænsen, saavel i disses Repræsentanter for det lille fine udprægede Malkekvæg, saaledes som det gennem lange Tider har været i Angel, som for det større, kraftigere og fyldigere Malkekvæg, der tidligere har udgjort Kvægbestanden i Vestslesvig, og med sine noget formindskede Efterkommere, som for Tiden delvis befolker Midtslesvig.

Kvægholdet i den holstenske Marsk og Ejderstedt.

Inden jeg forlod Slesvig, gjorde jeg et Par Dages Ophold i Ejderstedt, hvor alle Forhold have mere Lighed med den holstenske Marsk end med den slesvigske, hvorfor jeg foretrækker at omtale det her fremfor i første Afsnit.

Halvøen Ejderstedt, som ligger paa Nordsiden af Ejderens Udløb i Vesterhavet, bestaar udelukkende af lavtliggende Marskjord, der egner sig fortrinligt til Græsfedning af Kvæg. Det er derfor almindeligt, at kun lidt eller intet af det til Gaardene hørende Areal dyrkes med Sæd, medens Resten ligger hen i permanente Græsgange, der efter hvad der meddeles forbedres med Alderen. Der holdes ikke Malkekvæg i Ejderstedt. Paa de Gaarde, hvor ingensomhelst Afgrøde dyrkes, tages al Indtægten gennem Kvægfedning paa Græs. Det dertil benyttede Kvæg er mest Korthornsblandinger — nogle jyske Stude sees ogsaa — som kjøbes fra de nordligere Marskegne, enten om Foraaret umiddelbart før Udbindingen eller om Efteraaret, og i sidste Tilfælde bliver det om Vinteren anbragt paa Foder i Nordditmarsken, hvor det næsten udelukkende lever af Halm og derfor kommer radmagert paa Græs, men kan desuagtet blive fuldfedet i Sommerens Løb. Ejerne af de Gaarde, som drives paa den her nævnte Maade, flytte meget almindelig til Tønning, Husum eller Hamburg for at tage Bopæl der.

Paa nogle Gaarde drives der Kvægtillæg dels af blandet og dels af Fuldblods-Korthorn. Blandt Opdrættere, som have Renavl af Korthorn, kan jeg med Ros nævne: H. Hamkens, Höyerswort, G. Hamkens, Tetenbøl, og O. Rømer, Kotzenbøl, hvilke jeg alle besøgte. Navnlig Hr. G. Hamkens importerer talrige Korthornsdyr fra England, dels til eget Brug og dels til Salg. Der fandtes mange udmærkede Dyr hos alle tre Opdrættere. Gjennemsnitsmaalene paa 3 Køer — en fra hvert Sted — af ren Korthornsrace var følgende: Brystomfang 82,7", Længde (fra Nakkekam til Sædebensknode) 83,7", Højde over Manken 57" og Hoftebredde 25".

I Holsten besøgte jeg Sydditmarsken, Wilstermarsken og Egnen omkring Itzeho.

Kvægbestanden i Sydditmarsken er ikke synderlig

forskjellig fra Kvæget i den slesvigske Marsk og bestaar ligesom dette af lutter Korthornsblandinger; Krydsningen begyndte her omtrent ved samme Tid som i Slesvig. Inden den Tid besad Ditmarsken ogsaa en fortrinlig Malkerace meget lig Wilsterracen, som senere skal blive omtalt. Kvægbruget drives her omtrent ligesom i Ballumegnen: stort Opdræt og Fedning af Kvier og Stude og kun et ringe Antal Køer. Ogsaa her viste det sig nødvendigt at benytte rene Korthornstyre for at holde Avlen oppe.

Skjønt det ikke vedkommer Kvægbruget, skal jeg dog ikke undlade at nævne, at der i Sydditmarsken foregaar et meget betydeligt Opdræt af Heste, i hvilket Øjemed der gjøres udstrakt Anvendelse af forædlede Hingste (Oldenborgere og Hannoveranere). Halvt saa mange Følhopper som Køer er ikke ualmindeligt paa Gaardene i Ditmarsken, og da Plagene først bortsælges i $3\frac{1}{2}$ Aars Alderen, bliver der et meget stort Antal Heste i Forhold til Kvæget. Det er selvfølgelig Kjøreheste, der opdrættes, og de koste i den nævnte Alder 1000—1200 Kr. Stk., men saa er de ogsaa minst 11 Kvt. høje og stærkt byggede. Under Forhold som de her nævnte haves netop Betingelserne for en Kjørehesteavl. Ernæringen er af Naturen kraftig og rigelig nok til at frembringe den fornødne Størrelse, og den for en værdifuld Karethest nødvendige Holdning ødelægges ikke ved anstrængende Landbrugsarbejde, hvortil Plagene slet ikke benyttes inden Salget.

Wilstermarsken er den Del af Flodmarsken paa Elbens Nordside, som ligger mellem Ditmarsken og Floden Stør. Jordsmonnet ligger her flere Fod under daglig Vandstand, hvorfor Vandets Fjærnelse er meget besværlig, og Jorden egner sig derfor bedre til Græs end til Sæd, hvoraf der ogsaa dyrkes langt mindre end i Ditmarsken, medens forholdsvis større Arealer ligge hen med Græs. Betingelserne for Kvæghold ere meget gode i Wilstermarsk og dens Beboere forstaa ogsaa at udnytte disse.

Her findes endnu i nogle Egne den gamle stedeagne Race næsten fuldstændig upaavirket af fremmed Indblanding. Der findes dog ganske enkelte Korthornstyre, men de benyttes kun meget lidt, fordi Befolkningen er imod Krydsning med disse, saa der sees meget faa Korthornsblandinger.

Wilsterkvæget er stort og kraftig bygget. Paa de fuldtudviklede Køer varierer Brystomfanget fra lidt under til lidt over 75 ". Dybden og Ribbensrundingen er god. Lænd og Kryds lidt lange, det sidste med god Bredde og regelmæssig Form, Huden løs og blød, men ikke særlig fin. Hoved, Horn og Lemmer kun ret fine. Malketegnene stærkt udviklede, særlig Yveret præsenteres ofte med en enorm Størrelse, men hyppig med en mindre heldig Form, idet det har den forholdsvis største Udstrækning i Dybden (Hængeyver). Spejlet varierer meget saavel i Form som i Størrelse hos denne Race. Farven er gennemgaaende lys rødbroget, sjældnere næsten helt rød.

Wilsterracen maa altsaa henregnes til Malkeracerne og er blandt disse utvivlsomt en af de bedste, thi her er kraftig og regelmæssig Bygning og stærkt udviklede Mælkeorganer forenede paa den heldigste Maade, hvorom deres store Mælkeudbytte er det bedste Vidnesbyrd. Som gennemsnitlig Mælkemængde i den bedste Tid opgaves c. 50 Pd. pr. Dag. Enkelte Køer skulle kunne naa 80 Pd., ja en ældre tilsyneladende troværdig Bonde opgav endog at have havt en Ko, som gav 100 Pd. Mælk daglig. Det aarlige Mælkeudbytte erholdt jeg ingen Oplysninger om, det kan vel sættes til 9 à 10,000 Pd. af de bedre Køer.

Angaaende det store Mælkeudbytte af Wilsterracen finder jeg Anledning til at gjøre opmærksom paa, at meget stærkt udviklet Malkepræg har den egentlig ikke forsaa vidt som derved skal forstaas, hvad vi have været vant til herhjemme, et tørt, skarpt og noget kantet Præg og i den bedste Malketid en vis Magerhed hos Koen. Men derimod har den til Trods derfor en meget stor Malkeevne. Malkepræg og Malkeevne staar altsaa ikke i absolut

Forhold til hinanden. — Dette mener jeg, at danske Opdrættere, særlig af rødt Kvæg, bør skjænke nogen Opmærksomhed. Efter mit Kjendskab til det røde danske Malkekvæg, særlig paa Sjælland, er nemlig Bestræbelserne for at fremskaffe en udpræget Malkeko forsaavidt kronet med Held, som den sjællandske Kvægbestand gennemgaaende har et godt Malkepræg, men ofte samtidig for ringe Malkeevne, fordi Grundlaget for al stor Produktions-evne, saavel hos Malke- som Fedekvæg, store kraftige Lunger og veludviklede Fordøjelsesorganer ikke ere tilstede. Det ydre Udtryk derfor er et dybt og bredt Bryst samt en velformet Bug, og kun naar Malkepræget findes paa Dyr med en saadan Bygning, bliver det et Udtryk for Malkeevne.

I Wilstermarsken kælve saa godt som alle Køerne i de sidste Vinter- og de første Foraarsmaaneder. Et stort Antal Kalve lægges til, saavel Køer som Stude. De sidste fedes og bortsælges 2½ à 3 Aar gamle. Det er navnlig Kvier, hvoraf der opdrættes langt flere end nødvendigt til Besætningernes Vedligeholdelse. De sælges mest til Opkøbere fra andre tyske Provinser i 2½ Aars Alderen (altsaa om Efteraaret) og drægtige. Prisen var i Efteraaret 1890 300—350 Kr. Stk.

I Nærheden af Itzeho ligger Herregaarden Brejtenburg, hvorefter Egnens Kvæg race har Navn. Denne Egn Jord bestaar ellers af højt og delvis magert Gestland, men den gennemstrømmes af Floden Stør (en Biflod til Elben), som paa begge Sider er omgivet af vidstrakte Engdrag, som egentlig er en Flodmarsk, hvorfra Vandet i Stør maa holdes borte ved Diger. Det er i de Byer, hvortil nysnævnte Enge høre, at Brejtenborgracen har hjemme. Hele Omraadet udgjør kun nogle faa Kvadratmil, og udenfor dette forekommer Racen kun spredt i enkelte Besætninger.

Selv her i Landet kan der træffes Individuer, som til-

høre den, ja saavidt mig bekendt er der enkelte større Gaarde, som have eller have havt hele Besætninger af Brejtenborgkvæg. Det er ikke meget forskjelligt fra Wilsterkvæget. Lødet er for saa vidt det samme, som Brejtenborgkvæget ogsaa er rødbrøget, men Bundfarven er hos dette noget mørkere, hvilket der lægges særlig Vægt paa, end hos Wilsterkvæget. Størrelsen er noget mindre som Følge af de noget knappere Ernæringsvilkaar, men Bygningen er fuldkommen lige saa god som Wilsterkvægets, dog maaske lidt mere sluttet, hvorved Brejtenborgkvæget giver Indtryk af at være meget triveligt og som Malkerace betragtet at have lidt Anlæg til rigelig Kjøddannelse. Vægten paa fuldt udviklede Køer med Kalv opgaves (af Sekretæren for Stambogen) til 11 à 1200 Pd. Mælkeorganerne ere heller ikke saa stærkt udviklede som paa Wilsterkoen, og det samlede Indtryk af Brejtenborgracen, navnlig af dens unge Dyr, minder derfor noget om Melleformkvæget. Da der lægges et betydeligt Antal Stude til i Brejtenborg, er det muligt, at Opdrætterne tage noget Hensyn til Fedeanlægene ved Valget af Tillægsdyr, og at Grunden til Racens noget melleformlignende Præg er at søge deri.

Ogsaa i anden Henseende er den en Melleform, eftersom den hverken kan henregnes til Højlandskvæget eller til Marskkvæget, men staar dog det sidste nærmest. Unge Tillægsdyr af denne Race finde ogsaa let Afsætning til andre Egne af Tyskland til store om end ikke saa høje Priser, som der gives for Wilsterkvæg.

Der har for nogle Aar siden været nogen Stemning for at krydse Brejtenborgkvæget med Korthorn, sandsynligvis for Studetillægets Skyld. Denne Tanke er dog vistnok igjen opgiven, og for Tiden arbejder én hele Racen omfattende Kvægavlsforening paa dens Bevarelse og Forbedring. Kvægavlsforeningen har to Afdelinger, den vestlige med Itzeho og den østlige med Kællinghusen som Midtpunkt, hver med sin Stambog. Begge Afdelinger have hver en Kaaringskommission paa 3 Medlemmer, som delvis skifte for at gjøre Bedømmelsen saa vidt mulig ensartet

overalt. Kommissionen kommer hos Medlemmerne én Gang om Aaret for at efterse de tidligere kaarede og optage nye Køer og unge Tyre.

Husdyrbruget særlig Kvægholdet i Østfrieslands Marskegne.

Endskjønt jeg ved Udarbejdelsen af min Rejseplan ikke optog Østfriesland blandt de Provinser, jeg agtede at besøge, lagde jeg alligevel min Vej deromkring og det endda efter udelukkende Tilskyndelse og Anbefaling af en Bonde i Ditmarsken, som havde Slægtninge og var meget godt kjendt i Østfriesland. Nævnte Bonde gav mig Adressen paa fire østfriesiske Standsfæller, og saaledes rustet lagde jeg, paa Rejsen fra Holsten til Holland, Vejen om ad Emden, hvorfra jeg gjorde min Udflugt i Egnen Vest og Nordvest for denne By altsaa i de østfriesiske Marskegne.

Østfriesland, som er en hannoveransk Provins, ligger ved den tysk-hollandske Grænse, hvor denne støder op til Nordsøen. Den midterste Del af Provinsen er Højland, rigelig forsynet med Moser, medens Kyststrækningen paa flere Mils Bredde er fed Marskjord.

I de sidstnævnte Egne, hvor saavel Klima som Jordbund yde de bedste Betingelser for et udvidet Husdyrbrug, trives dette saa frodigt som ikke ret mange andre Steder, ikke alene for Kvægets, men ogsaa for Hestenes og Faarenes Vedkommende.

Den østfriesiske Kvægrace er ikke meget forskjellig fra den hollandske og bør maaske rettere betegnes som en Gren af denne Race. Det langt overvejende Antal af Kvæg er sortbroget (ikke hvidbroget) med Sort som Bundfarve og isprængt med større hvide Felter særlig i Form af Bælter over Bov- og Lændepartiet. Dette Lød er meget smukt og bliver det end mere ved den paafaldende Lighed i Tegningen, som meget almindelig karakteriserer hver Besætning for sig, et iøjnefaldende Tegn paa deres store Konstanthed. — Foruden den store Majoritet af sortbrogede

Besætninger, findes der enkelte rødbrøgede og, navnlig omkring Byen Norden, et ikke ringe Antal helt røde Besætninger. Jeg saa en eneste saadan i Nærheden af Emden. Desuden forekommer der ganske enkelte »Individer« med blakbroget Lød i de sortbrøgede »Besætninger«.

Ved Sammenligninger mellem det østfriesiske og jyske Kvæg bliver Lødet altid fremhævet som et Lighedspunkt. Dette er ogsaa for saa vidt rigtigt, som det sortbrøgede Lød hos begge Racer er i afgjort Overvægt, men der er dog den store og betydningsfulde Forskjel, at medens de rødbrøgede og røde Individer i den jyske Race findes spredte (de indførte Besætninger af fynsk eller nordslesvigsk Race undtagen) omkring i de sortbrøgede Besætninger, saa er dette ikke Tilfældet i Østfriesland, hvor Kvæg med disse Lød ogsaa ere samlede til Besætninger, som for at holde Lødet rent maa undgaa Blanding med de andre. Sker det undtagelsesvis, at der finder en Parring Sted mellem et rødt og et sortbroget Dyr, bliver Afkommet som Regel sortbroget, hvilket turde være en Antydning af, at enten ere de sortbrøgede Besætninger de mest konstante eller ogsaa bliver dette Lød begunstiget af Naturforholdene.

Den nævnte Forskjel paa det jyske og det østfriesiske Kvægs Lød er Vidnesbyrd om, at Avlen staar højst blandt det sidste, thi Lødet er ikke alene et Racemærke, men ogsaa et Stammemærke, og en Besætning, hvori der snart fødes en sortbroget, snart en rødbroget, blakbroget eller ren rød Kalv, er ikke nogen Stamme, men kun en Samling tilfældig sammenbragte Individer. Det jyske Kvæg bestaar af talrige Individer, men faa Stammer. Deri bestaar Forskjellen. Ser man det østfriesiske Kvæg paa en Markedsplads eller paa de af Handelsmænd lejede Græsgange gjør det, hvad Lødet angaar, paa meget lidt nær samme Indtryk som det jyske, men hos Opdrætterne ser der anderledes ud.

Hvad Størrelsen og Bygningen angaar er det østfriesiske Kvæg ikke meget forskjellig fra Wilsterkvæget. —

Det er jo i Hovedsagen Ernæringsforholdene, som be-

stemme Husdyrenes Størrelse og tildels Bygning, medens Brugsmaaden særlig giver sig Udtryk i deres Form og Præg. Og da de forskjellige Kvægracer i den store Nord-sømarsk, hvorom her er Tale, alle (undtagen Korthorns-blandingerne i den slesvigske Marsk og Ditmarsken) benyttes som Malkedyr og leve under tilnærmelsesvis de samme Naturforhold, er det en Selvfølge, at Afgivelserne mellem dem ikke kunne være meget store. Den Forskjel, der alligevel findes, maa derfor nærmest søge sin Aarsag i de særlige Bestræbelser, som gjør sig gjældende ved Udvalget af Tillægsdyrene: om der stilles lidt større eller lidt mindre Fordringer til Malkeevnen, eller om der maaske ses nøje paa, at den gode Form og fuldt ud regelmæssige Bygning ikke gaas for nær af Malkeanlægene.

En saadan Forskjel, om end ikke stor, er der mellem Wilsterracen og den østfriesiske Race. Den kan udtrykkes ved at sige, at Malkepræget er noget mindre udviklet hos den sidste end hos den første, endskjønt man driver en Del Studetillæg i Wilster, hvilket jeg intet saa til i Østfriesland. Forøvrigt forekom det mig, at der selv indenfor den østfriesiske Race kan paavises en lignende Forskjel mellem de enkelte Stammer, og saa vidt jeg kunde skjønne, var det den Retning, som lagde Vægt paa Form og Bygning, der favoriseredes af de offentlige Foranstaltninger til Racens Forbedring. Det saakaldte »Stamkvæg« α : Kvæg, som er optaget i Provinsens officielle Stambog, havde i al Fald betydelig mindre udviklet Malkepræg end »Ikke-Stamkvæget«. Jeg havde ligeledes Lejlighed til at sammenligne to fortrinlige Køer, som havde konkurreret med hinanden ved et Dyrskue, hvor den med det mindst udviklede Malkepræg fik Præmie, den anden ikke. Paa et dansk, i al Fald sjællandsk, Dyrskue vilde Dommen have været omvendt. — Med andre Ord: der findes i Østfriesland talrige »Stammer« eller »Besætninger«, hos hvilke Malkepræget er mindre stærkt udviklet, men saa er Bygningen og Formen til Gjengjæld desto bedre. Ja, der findes »Besætninger« af »Stamkvæg«, hvori der findes Dyr,

hvis Form og Præg ikke afviger synderlig fra Kort-hornets.

En af de mindre Køer — en Tvilling — fra en »Stambesætning« maalte: Brystomfang 75", Længde 85", Højde 52", Hoftebredde 23" og Krydslængde 20". Besætningen, som nævnte Ko tilhørte, bestod af 10 Køer, der alle havde kælvet i Foraaret og gav paa Græs i Maj Maaned gjennemsnitlig 36 Pd. Mælk daglig. I en anden »Stambesætning« med lidt større Dyr maalte en af Køerne: Brystomfang 76½", Længde 84", Højde 54", Hoftebredde 22" og Krydslængde 20".

I en »Ikke-Stambesætning,« som bestod af Dyr med et meget godt Malkepræg og tillige en god Bygning, men en noget anden Form end Stambesætningerne, maalte en af Køerne af Middelstørrelse: Brystomfang 76", Længde 86", Højde 52", Hoftebredde 24" og Krydslængde 20".

Ifølge Ovenstaaende er det lidt vanskeligt at give en fælles Karakteristik af det østfriesiske Kvæg, men det er dog gennemgaaende store, undertiden lidt grove, kraftige, meget velbyggede Dyr, med en dyb, bred og middellang Krop men med noget forskjelligt Malkepræg og Mælkeorganer, der hos nogle Stammer ere fortrinlig udviklede, hos andre mere tilbagetrængte.

De fleste af Køerne kælve tidlig om Foraaret. Kalvene faa sød Mælk de første 4 Uger, derefter Kjærnemælk og Valle hele Sommeren igjennem sammen med det fortrinlige Græs, saa de voxer meget stærkt og ere stadig ved godt Huld. Kvierne kælve første Gang tre Aar gamle, og da saa godt som alle Kviekalve lægges til, bliver der et betydeligt Antal til Salg. De fleste afhændes til Opkøbere fra Schlesien, Sachsen, Brunsvig og andre tyske Provinser 2½ Aar gl., og kostede i Efteraaret 1890 3—400 Mark pr. Stk.

Til Vinterfoder for Kvæget benyttes Hestebønner, hvoraf der overalt i Marsken høstes mange, i stor Udstrækning, og der gik megen Ros deraf, ja man paastod endog, at Køerne gav mere Mælk om Sommeren, naar de Vinteren

forud vare fodrede med Bønner, end hvis dette ikke havde været Tilfældet.

I Østfriesland er Kvægbruget altsaa delt mellem Opdræt til Salg og Mælkeproduktion. Mælken udnyttes baade til Smør og Ostelavning (nogle Andelsmælkerier findes ogsaa), og Kjærnemælk og Valle benyttes til Kalvene, idet der kun holdes Svin til Husbehov.

Hestetillæget er derimod meget betydeligt i de Egne, hvor hele Arealet eller en Del af samme dyrkes, hvilket var Tilfældet i den Egn, som jeg besøgte, hvorimod store Strækninger omkring Leer og den nærmeste Egn omkring Emden ligge hen i permanente Græsgange. Det er den mindst fede og højest liggende Marskjord, der dyrkes. I Græsdistrikterne er der dels meget ringe Brug for Hestekraft og dels mangler der passende Vinterfoder til Heste, saa her findes de kun i et meget ringe Antal. Men saa er der til Gjengæld saa mange flere i de dyrkede Egne, thi her foregaar der et stort Hesteopdræt af samme Slags og paa samme Maade som i Ditmarsken, men der arbejdes ogsaa under meget ensartede Forhold de to nævnte Steder.

Jeg boede hos og blev kjørt omkring af en meget oplyst og intelligent Landmand, Hr. N. Dicken i Pewsum. Han kjendte godt den jyske Hest og var villig til at anerkjende dens gode Egenskaber, men mente dog, at Jyderne gjorde bedre i at følge Østfriesernes Exempel og slaa ind paa Opdræt af Kjøreheste paa Grundlag af Halvblodsavl. Jeg tillod mig en beskeden Tvivl. Men han holdt paa Sit: at Jyden først blev hvad den burde være, naar den blev iblandet med noget ædelt Blod, saa den fik mere Elegance og Hurtighed. Masse og Hurtighed forenet med mest mulig Skjønhed var hans Maal for Hesteavl, Kød- og Mælkeanlæg parret med en god Form og Bygning hans Maal for Kvægavl, og han var i den Henseende sikkert en god Repræsentant for sine Standsfæller i Østfriesland. Derom bar saavel deres Heste- som Kvægavl Vidnesbyrd. At begge Dele ere saare indbringende og kunne friste til Efterligning her hjemme er uden for al

Tvivl, men ligesaa sikkert er det ogsaa, at i de Sider af vore Husdyrs Livsvilkaar, hvorpaa vi have mindst Indflydelse, Klimaet og Jordbundsforholdene, sætter Naturen en Grænse for hvor vidt der kan naaes med Udviklingen, og denne Grænse ligger utvivlsomt betydelig lavere i Danmark end i Østfrieslands Marskegne, saa hvad der lykkes udmærket paa disses overordentlig frugtbare Græsgange vil vise sig uopnaaeligt paa vore i Sammenligning med hine magre Dito, og Tilskud af Kraftfoder kan ikke bøde tilstrækkelig derpaa.

Faareholdet spiller en noget lignende Rolle i det fede Østfriesland som paa den magre jyske Hede, forsaavidt som Faarene begge Steder ejes af jordløse Husmænd og Arbejdere. I Jylland tage Faarene Føden paa Heden, hvor det ikke tages saa nøje med »Mit og Dit«. I Østfriesland er det Vejkanterne (Vejene ere indgravede med meget brede og dybe Grøfter, hvori der stadig staar Vand) og Digerne langs Havet og Floderne, som afgive Føde til mægtige Faareflokk, der tilhøre Smaaafolk. Det er kun Malkefaar af friesisk Race, man ser paa disse Steder. De se ud til at kunne malke meget. Deres Uld er temmelig lang men ikke fin, hvorimod den dybe, brede, korte Krop tyder paa, at de have let ved at lægge Kjød paa sig. Hos Bønderne sees meget faa Faar.

Lidt om Landbrugsforholdene særlig Kvægholdet i den hollandske Provins Friesland.

Efter nogle Dages Ophold i Østfriesland rejste jeg over Groningen til Leeuwarden, som ligger omtrent midt i Friesland, der mod Nordvest grænser til Nordsøen og mod Syd og Sydvest til Zeudersøen (Sydsøen). Denne Provins har et Flademaal af 22 □ Mile og havde 1880 324,000 Indbyggere, hvoraf de 243,000 bo paa Landet, altsaa noget over 10,000 pr. □ Mil eller 1 pr. Td. Land. Da det overvejende Antal af Beboerne paa Landet ernærer sig af Landbrug, vil man forstaa, at Frugtbarheden her er overordentlig stor. Af Provinsens 218,000 Td.

Land, ere kun de 35,000 dyrkede, medens 130,000 Tdr. Land altsaa c. $\frac{2}{3}$ ligge hen i permanente Græsgange. Resten indtages af Heder, Søer, Kanaler etc.

I visse Egne af Friesland er der flere Kvadrattmile, hvor ikke en Fodsbred Jord dyrkes. Det er navnlig imod Sydvest, at den rene Græsdrift hersker, thi her er Jorden lavest og fugtigste. Mod Nord og Øst egner den sig bedre til Dyrkning, og her træffes ogsaa Egne, hvor det meste af Arealet dyrkes med et regelmæssigt Sædskiye. Men ogsaa dør gaa Bestræbelserne ud paa en Udvidelse af Græslandet (Wejdeland), og det sker da almindelig ved Udlæg i Vintersæd og hyppig Gødskning af den unge Græsmark.

Det er den samme Bestræbelse, der her gjør sig gjældende, som i Ejderstedt har givet sig saa stærkt Udslag, og som forresten spores alle Vegne, hvor Kvægholdet spiller en fremtrædende Rolle, og hvor Jorden egner sig til vedvarende Græsdrift. Selv i Angel, som ellers hovedsagelig er Højland, bemærkes det samme ved Iagttagelsen af talrige nyanlagte Smaaenge og andre permanente Græsgange, hvor Forholdene tilstede det. Her i Landet har der i de senere Aar ogsaa været nogen Stemning for Anlæg af »vedvarende Græsmarker«, og enkelte saadanne findes hist og her. — I den rigtige Korndyrkningsperiode gik Bestræbelserne i modsat Retning; da opløjedes mange Enge baade gode og daarlige, thi alt skulde bære Korn. Nu er Hovedopgaven at skaffe meget og godt Kreaturfoder paa den billigste Maade, og dertil egner en velledet Græsdrift sig meget godt.

Men vi kunne trænge til at lære af Hollænderne at pleje en Græsmark, thi det forstaa de, særlig i de Egne, hvor hele Arealet benyttes paa denne Maade. Den Del af samme, hvorpaa Høet høstes, bliver paaført Gødning i August og September Maaneder. Gødningen strøs overordentlig fint og pulveriseres yderligere ved at slæbe en Møgfjæl belastet som oftest med den Mand, der kjører Hesten, hen over det gødede Areal. Paa det afgræssede Areal blive

de Exkrementer, som Kvæget afkaster i større Mængde paa èt Sted, enten spredte eller bortførte, og, hvis Kvæget afsætter de geyle Græspletter omkring de Steder, hvor Urinen eller de faste Exkrementer ere kastede, blive disse Græspletter omhyggelig afhuggede og gjort i Hø. Af Ukrudt paa Græsmarken er Agertidsel og Følfod de værste, særlig den første optræder mange Steder meget generende, og bliver ivrig forfulgt ved Afstikning, som dog ikke synes at hemme den tilbørlig, hvor den først har faaet Overhaand.

Til Græsmarkens Pleje hører endvidere, at den skal paaføres Terpjord, hvilket anses for saa vigtigt, at det ligesom Gødskningen paabydes i Forpagtningskontrakterne. — Terperne ere svage Forhøjninger i det ellers næsten vandrette Jordsmon. Deres Højde varierer kun lidt og er almindeligvis kun 4 à 5 Fod, medens Udstrækningen kan være fra nogle faa Hundrede Kvadratalen til flere Skpr. Land, sjældnere over en Td. Terpjordens Hovedmasse bestaar af Klæg ligesom den omliggende Jord, men i de gode Terper viser der sig talrige grønne næsten vandrette Striber. Jo flere der er af disse, og jo mørkere de ere, desto bedre er Terpjorden.

Efter en af Prof. Aug. Vælcker fra London foretagen Analyse af friesisk Terpjord indeholder den efter at være tørret ved 100 ° C.:

Opløseligt i Saltsyre:

Organiske Stoffer og lidt Vand	5,433 %
Jerntveilte	5,601 -
Lerjord	5,065 -
Kalk	0,840 -
Magnesia.....	1,730 -
Kali	1,122 -
Natron.....	0,629 -
Svovlsyre	0,171 -
Fosforsyre.....	0,819 -
Salpetersyre	0,003 -
Clor	0,011 -
Uopløselige Silikater og Vand	78,966 -
	100,390 %

De uopløselige Silikater bestod af:

Jerntveilte	0,860 %
Lerjord	7,185 -
Kalk	0,486 -
Magnesia.....	0,682 -
Kali	0,578 -
Natron.....	1,664 -
Kiselsyre.....	67,514 -
	78,977 %

Hvor der ingen Terper findes paa Ejendommen kjøbes Jorden og koster da 1 Kr. à 1,75 Kr. pr. Kubikmeter, hvoraf der bruges godt 30 pr. Td. Land eller udtrykt i Læs et lidt større Antal af disse. Terpjorden skal særlig kunne fremkalde en tæt Bestand og frodig Væxt af Hvidkløver. I Østfriesland hørte jeg Tale om en lignende Anvendelse af Klægjord som Gjødningsmiddel særlig paa Sand- og Mosejordene, men dog uden at faa nærmere Rede derpaa, kun at enkelte Beboere i Marsken havde solgt Klæg (rimeligvis ogsaa Terpjord) til Gesten (Højlandet) for indtil 5000 Mark.

Terperne ere sandsynligvis gamle Samlingspladser for de Kvæghjorde, som under Landets første Beboelse have græsset paa Marsken, der maaske endnu ikke har været beskyttet mod Oversvømmelse ved solide Diger. Det har derfor været nødvendigt at opkaste Forhøjninger som Tilflugtsted for Kvæget under Højvande og Nattehvilen, men disse ere ved den store Mængde Exkrementer (maaske de grønne Striber), hvormed den opkastede Jord er bleven blandet, omdannet til en Art Møddinger.

Jorden er i Friesland fordelt mellem talrige, næsten lige store Avlsbrug paa 30 à 40 Hektarer (54 à 72 Tdr. Land). Gaarde med over 100 Ha. ere meget sjældne, og egentlige Herregaarde findes ikke, hvorimod der i nogle Egne forekommer et stort Antal Jordbrug med under 1 Hektare.

Et meget stort Antal Gaarde i nogle »Gemeente« (der omtrent svare til vore Kommuner), endog indtil $\frac{2}{3}$ deraf,

ejes af udenfor Boende, mest Rigmænd i Byerne, og kun Resten beboes af Selvejere.

Talrige Bønder ere altsaa Forpagtere, i Reglen paa 5 Aar ad Gangen. Forpagtningsafgiften og Salgsprisen paa Jord har stillet sig omtrent som følger i den sidste Snes Aar:

	Salgsprisen*):					
	1868		1878		1888	
	Græsl.	Agerl.	Græsl.	Agerl.	Græsl.	Agerl.
	Kr. pr. T. L.		Kr. pr. T. L.		Kr. pr. T. L.	
1ste Klasse	1150	1000	1150	1500	1300	1100
2den Klasse	750	650	750	1000	650	750
3die Klasse	400	350	400	650	350	400

	Forpagtningsafgifter:					
	1868		1878		1888	
	Græsl.	Agerl.	Græsl.	Agerl.	Græsl.	Agerl.
	Kr. pr. T. L.		Kr. pr. T. L.		Kr. pr. T. L.	
1ste Klasse	66	110	66	110	70	110
2den Klasse	50	—	75	—	50	—
3die Klasse	33	—	60	—	35	—

Af disse Tal fremgaar det, at Jordafgiften i Friesland i det væsentlige har gennemgaaet de samme Svingninger som her i Landet. Grunden til, at Prisen paa Agerland var betydelig højere end paa Græsland i 1878, medens den ellers sædvanligvis er mindre, maa vistnok søges i meget høje Priser paa Hør, hvoraf der dyrkes meget i Friesland. Der skal være betalt indtil 233 Kr. i Forpagtning pr. Td. Land, medens Hørren var dyrest.

I de frugtbareste Egne spille Hestebønner og Raps, overalt hvor Marskjord dyrkes, en Hovedrolle i Sædskiftet; ligeledes dyrkes Hør, Kommen og Hirse i ikke ringe Udstrækning, og af vore almindelige Kornsorter Hvede og Havre, men ikke Rug og Byg. Af Rodvæxter sees næsten ikke andre end Kartoffler og endda i ringe Mængde; kun

*) Disse og de efterfølgende Talopgivelser ere hentede fra en nederlandsk Landbokommissions Betænkning, som nylig er udkommen, og de gjælde en af Frieslands nordøstlige »Gemeente«, hvor der forekommer baade Hede og Mose.

undtagelsesvis haves Sukkerroer, som sælges til Fabrikker i Sydholland. I de magre Egne af Provinsen dyrkes tillige Boghvede og Rug, men ikke Bønner og Hirse.

Foldudbyttet opgives i samme »Gemeente« som den, hvorfra Jordpriserne ere tagne, at være af:

Hvede.....	11	Fold (ø: Tdr. pr. Td. Land
Rug	11	—
Havre.....	18	—
Bønner.....	10	—
Kartofler	60	—
Raps.....	5	—
Boghvede.	7	—

Radsaaning er ret almindelig, og en Forædling af Saa-sæd er paabegyndt i de senere Aar.

Arbejdskraften er billig i Holland i Forhold til Prisen paa andre Ting, i al Fald i de Egne, hvor der findes Hede, paa hvilken der boer en Mængde Arbejdere. En Karl faar her kun 75—90 Kr., en Pige 60—75 Kr. aarlig og de faste Arbejds mænd 1 Kr. om Dagen. I Græsdistrikterne er Folkeholdet meget lille den meste Tid af Aaret, saa der kun holdes faa faste Folk, men i den Tid Høet slaas og bjærges kommer der en Mængde fattige, nøjsomme tyske Arbejdere og tjene lidt, saalænge dette Arbejde staar paa, hvorefter de vandre (tilfods) tilbage igjen.

Hvad Husdyrbruget i Friesland angaar, da er det meget paavirket af Provinsens forskjelligartede Driftsmaade. I Græsdistrikterne er Kvægholdet aldeles dominerende, medens Hesteholdet spiller en betydelig Rolle ved Siden deraf i de dyrkede Egne.

I Provins Friesland bestaar Kvægbestanden af Dyr med saa udprægede og højt udviklede Malkeanlæg, som det vist overhovedet træffes i den hollandske Race. Farven er overvejende sortbroget, hyppig med samme Tegning, som hos det østfriesiske Kvæg, men der findes ogsaa

mange sortbrogede Besætninger, hvor Fordelingen mellem Sort og Hvidt er helt anderledes, særlig findes der talrige »plettede«, hvor Pletterne som oftest ere sorte og Bundfarven hvid. Der forekommer ogsaa nogle rødbrogede Besætninger, men ingen rent røde, hvorimod der forekommer enkelte blakbrogede Individuer i de sortbrogede Besætninger. Hos Individuer med sortbroget Lød findes ikke sjælden blaa Pletter i de hvide Felter, ligesom Overgangen mellem Hvidt og Sort heller ikke altid er skarp, men markeret med en blaa Stribe. Køer med saadanne Pletter og Striber ynde Hollænderne ikke, de ville have rent Lød. De sorte Pletter ved Klovene forfølges her ligesom i Jylland.

Som før bemærket er Malkeanlægget meget stærkt udviklet hos det friesiske Kvæg, som derefter faar sit Præg og sin Form. Der er blandt dette ikke saa store Afvigelser mellem de forskellige Besætninger som i den østfriesiske Race. Alle forfølge det samme Maal: den størst mulige Mælkeydelse; derfor udmærker Racen sig ved stor Ensartethed og Konstanthed. G. J. Hengeveld, Professor ved Veterinærskolen i Utrecht, anslaar dens Alder til 2000 Aar. Det er derfor intet Under, at den i sine bedste Exemplarer præsterer noget af det fortrinligste, som der overhovedet haves af Malkekvæg.

Det friesiske Kvæg er stort og selv blandt Marskracer en af de største om end næppe blandt de vægtigste. Som Gjennemsnit af en hel Del Maal paa fuldt udviklede Køer fik jeg: Brystomfang 76", Længde 86", Højde 56" og Hoftebredde 23".

I Forhold til den store Højde ere de næppe dybe nok, saa de synes lidt højbenede. Forøvrigt er Bygningen gennemgaaende god og for de malkende Køers Vedkommende med et stort, noget skarpt Præg; Brystet kun nogenlunde bredt og dybt, Ryg og Lænd forholdsvis lange, Krydset langt, ikke meget bredt, nogenlunde firkantet tagdannet og lidt hængende, Huden meget løs og blød, Halsen lang og meget fin, Hovedet lidt langt, Hornene smaa, fine, fremad- og indadbøjede samt sænkede, men aldrig opadrettede, som

hyppig træffes i den jyske Race. Malketegnene, særlig Yveret, i højeste Grad fortrinlige.

Næst det ejendommelige Præg, som det stærkt udviklede Malkeanlæg sætter paa Kvæget, er der ikke nogen enkelt Legemsdel, der er saa fuldkommen som Yveret, selve Organet for Mælkedannelsen, afspejler Koens Malkeevne. Den friesiske Koes Yver er meget stort og yderst vel formet, navnlig med langt større Foryver end der sees paa danske Køer. Dertil er Huden paa Yveret næsten haarløs, meget fin og rigelig forsynet med svulmende Aarer. Patternne ere passende store og velstillede. — Det er ikke blot paa enkelte Individuer, men paa hele Besætninger, man ser saadanne Yvere, ja selv paa Markedspladserne, og her er det ligesaa vanskeligt at finde en Ko med et daarligt Yver, som det hos os er at finde en med et fortrinligt Yver.

Angaaende Mælkeudbyttet var det vanskeligt at erholde paalidelige Oplysninger, da nøjagtige Prøvemalkninger sjældnen finde Sted. Fra en af Frieslands dygtigste og mest anerkjendte Kvægholdere, K. N. Kuperus i Marsum pr. Leuwarden, har jeg faaet følgende Tal opgivne: Hans Besætning bestod i 1890 af 40 Malkekøer, hvoraf et forholdsvis stort Antal Kvier. Det aarlige Gjennemsnitsudbytte var omtrent 7600 Pd. Det højeste Udbytte af en ældre Ko var 14,900 Pd. leveret i 48 Uger, og den havde ved Slutningen af dette Tidsrum 6 Uger til Kælvingen. Det højeste Udbytte paa en Dag gav de 40 Køer paa Græs c. 8 Dage ind i Maj, og det var 1440 Pd. = 36 Pd. pr. Ko. 6 af de bedste Køer gave paa Græs højest 53 Pd. hver. En af Køerne havde som toaarig paa en Dag givet 42 Pd., som treaarig 50 Pd. og som fireaarig 64 Pd.

Kvægets Fodring er meget enkel i Friesland. Alle-rede i April Maaned komme Køerne paa Græs, hvor de altid gaa løse og blive der indtil hen i November. Om Vinteren er Høet Hovedfoderet særlig i Græsdistrikterne, hvor ingen Halm haves. Af Kraftfoder bruges der lidt eller intet, og det er kun Hørfrokager i et Kvantum af

1—2 Pd. pr. Ko daglig. Det store Mælkeudbytte til trods for det lille Kvantum Kraftfoder skyldes Græsset og Høet, der er saa fortrinligt, at et større Tilskud af Kraftfoder næppe vil forøge Udbyttet synderligt.

Kælvingen foregaar i Februar, Marts og April for saa godt som alle Køernes Vedkommende. Et meget stort Antal Kalve, særlig Kviekalve, lægges til, langt flere end der er Brug for til Besætningernes Vedligeholdelse, og det overskydende Antal sælges enten som Fedekalve $\frac{1}{2}$ — $\frac{3}{4}$ Aar gamle eller som drægtige Kvier. Gjennem dette Salg have de friesiske Kvægholdere en meget betydelig Indtægt ved Siden af Mælkeproduktionen. — Kalvene faa udelukkende af Moderens Mælk de første 8 à 10 Dage, derefter erstattes den efterhaanden med Kjærnemælk og Valle. I Maj Maaned komme de paa Græs og vedblive hele Sommeren igjennem at faa Kjærnemælk og Valle, saa meget de kunne drikke. I November komme de paa Stald, hvor de foruden Høet faa $\frac{1}{2}$ à 1 Pd. Linkager og de to første Maaneder Kjærnemælk, derefter kun Vand at drikke. Den følgende Sommer og Vinter leve de henholdsvis af Græs og Hø og kælve første Gang to Aar gamle. Den meget kraftige og rigelige Ernæring under hele Opvæksten, men dog særlig det første Aar, gjør, at de unge Dyr blive meget tidlig udviklede. — Efter den friesiske Hornkvæg-Stambog for 1890 ser jeg mig istand til at meddele Højden og Brystomfanget paa et større Antal 2 Aars Kvier og 1 Aars Tyre. Gjennemsniitsmaalene paa 20 Kvier, som nylig havde kælvet og lige fyldt 2 Aar udtagne i Flæng af Stambogen, vise: Brystomfang 69" og Højde 51", og Gjennemsniitsmaalene af 20 1 Aars Tyre, udtagne paa samme Maade vise: Brystomfang 68" og Højde 50 $\frac{1}{2}$ ". Gjennemsniitsmaalene af 11 Kvier 2 $\frac{1}{2}$ Aar gl. alle optagne i Stambøgerne og tilhørende førnævnte K. N. Kuperus gav i Brystomfang 69 $\frac{1}{2}$ " og Højde 52". Lørdag d. 23. August 1890 maalte jeg en, Kuperus tilhørende, Tyr født 24. Mrts. 1888; den gav i Brystomfang 81", Længde 91", Højde 61" og Krydsbredde 23".

Det er forøvrigt sjældent at træffe saa gammel en Tyr i Friesland, idet de som oftest sælges forinden. $\frac{5}{4}$ Aar gl. begynde de at bedække, hvortil de kun benyttes et à to Aar. Ligesom Tyrene gaa bort i en langt yngre Alder end her i Landet, hvor Staten kun præmierer Tyre over 3 Aar, saaledes er det samme Tilfældet med Køerne, som efter at have født 5 à 6 Kalve og være blevne 6 à 7 Aar gl., sædvanligvis sælges som Lødekøer til Udlandinge, hvoraf der kommer mange for at gjøre Opkøb af Tillægsdyr. Ved denne Fremgangsmaade naaes to Fordele: 1), at faa en høj Pris for Udsætterkøerne, i de sidste Aar 350—400 Kr., og 2), stedse at have unge, kraftige Køer til Tillæg. Man ser sjælden gamle Køer i Friesland. Hos os findes der mange, og de blive ofte benyttede til Tillæg, hvilket i mange Tilfælde vel kan give et godt Resultat, særlig naar den anvendte Tyr har været i sin fulde Kraft, men har den været ung og uudviklet, kan der ikke med Grund ventes et kraftigt Afkom og Fremgang i Avlen. Da de friesiske Tyre ere omtrent et Aar tidligere udviklede end vore, og der vistnok sjælden lægges til efter Tyre yngre end $2\frac{1}{4}$ à $2\frac{1}{2}$ Aar, kan det betegnes som Friesernes Avlsprincip, kun at lægge til efter Dyr, der have naaet, eller omtrent naaet, fuld Udvikling og endnu ere i deres fulde Kraft. Dette Princip burde optages af de danske Kvægopdrættere.

I Friesland er Mælkeridriften baseret paa Tilvirkning af Smør og Skummetmælksost. Af Svin holdes der kun nogle faa, og derfor kan der blive saa megen Kjærnemælk og Valle til Kalvene. I de andre Marskegne spiller Svineholdet ligeledes en underordnet Rolle. — Mælken af de friesiske Køer er mager — fattig paa Fedt — men rig paa Ostestof af god Beskaffenhed. Der bruges sædvanlig over 30 Pd. Mælk til et Pd. Smør, selv med Centrifuge. Af Andelsmælkerier efter dansk Mønster findes nogle faa samt enkelte meget store saakaldte »Smørfabrikker«, som ejes af Aktieselskaber eller Privatmænd, der købe Mælken af Bønderne. Disse Fabrikker lave Smør og halvfed Ost.

Langt den overvejende Del af Mælken behandles dog af Bønderne selv, og pludselige Forandringer i den Henseende ville næppe finde Sted, fordi den friesiske Bonde meget nødig indlader sig paa noget Nyt. — Det er en Slags Bøttesystem, der anvendes, idet Mælken opsies i aflange, flade Kobberbakker, c. 20 Pd. i hver, og hvori den staar nogle Tommer højt. Der laves almindelig syrnet Smør, som hverken er saa fint eller navnlig saa holdbart som det danske; den sidstnævnte Fejl menes at hidrøre fra Græsset. — Ostene iblandes foruden Kommen tillige Nelliker og kaldes »Nagelkaes«. De gives samme Form som vore Mejerioste og en Vægt af c. 30 Pd. Baade Smørret og Osten sælges ved Kommissionærer paa Børsen, hvoraf der holdes 1 à 2 ugentlig i Frieslands største Byer. Smørret pakkes i Egetræs Foustager, som rummer 80 Pd., og gaar i denne Skikkelse paa det engelske Marked. 1885 udførte Friesland 15,455,442 Pd. Smør, hvoraf det meste gik til London.

Hesteholdet er i Græsdistrikterne indskrænket til 2 à 3 Stk. paa de almindelige Gaarde. Her er der ikke andet Markarbejde end Hø- og Gødningskjørslen. I de dyrkede Egne er Hesteholdet selvfølgelig større, og paa sine Steder lægges der endog til til Salg, og dør er Krydsning med Oldenborgske Hingste ikke saa lidt benyttet.

Faareholdet er paa sine Steder meget betydeligt. Det friesiske Faar har kort, fin Uld, noget Hoved og Ben, samt kort uldløs Hale. Det benyttes til Malkning og har derfor Malkedyrets Bygning. Mælken anvendes dels til Ost og dels, men særlig til Kalvene. Krydsning med engelske Kjødfaar er forsøgt af Nogle.

Kvægholdet i Nordholland.

Foruden Friesland besøgte jeg af nederlandske Provinser kun Nordholland, den Halvø, som ligger mellem Zeudersøen og Nordsøen. Største Parten deraf, navnlig den sydlige og østlige Del, ligger meget lavt og benyttes udelukkende til Græsning, der udnyttes af store Besæt-

ninger af Malkekvæg, af hvis Mælk den berømte Ejdamerost tilberedes.

Naar jeg giver det nordhollandske Kvæg en særskilt Behandling og ikke omtaler det sammen med det friesiske under èt som hollandsk Kvæg, saa er Grunden den, at ihvorvel de maaske begge kan henregnes til den samme Race, er der dog saa megen Forskjel, at Paavisningen deraf ikke er vanskelig og en fælles Karakteristik umulig.

Mit Ophold i Nordholland var kun kort, men jeg var dog saa heldig at faa to Kvægmarkeder at se, nemlig i Alkmaar og Amsterdam. Paa det sidste Sted var der omtrent 700 Stk. Kvæg tilstede, alt af hollandsk Race, men alligevel meget uensartet navnlig hvad Størrelsen angaar. Der var Køer af hollandsk Kvægslag, som uden at være fede vejede 12—1400 Pd., og der var Køer paa 8—1000 Pd. hjemmehørende i en af Hollands østlige, mindre frugtbare Provinser. Det sortbrogede Lød var langt det overvejende saavel blandt de mindre som de større Dyr. Blandt de sidste fandtes en Del sorthjælmede alle med et ejendommeligt Præg og stor indbyrdes Lighed. Det sorthjælmede Kvæg skal nu næsten være forsvundet, medens det tidligere — for 30 Aar siden — havde en stor Udbredelse, særlig i Groningen. — Blandt de smaa Køer var der enkelte med helt rødt, men meget lyst Lød. Selv de mindste af Køerne havde meget god Bygning og Form, samt fortrinlige Mælkeorganer.

Paa Markedet i Alkmaar var der meget faa Dyr tilstede, og da de alle vare af nordhollandsk Kvægslag, vil jeg hellere beskrive dette, saaledes som jeg fandt det i Egnen omkring denne By. I dens umiddelbare Nærhed gik der store Flokke af Handelskvæg, dels Malkekvæg og dels Slagtekvæg. Blandt de sidste var der nogle, særlig unge Dyr, som vare meget fede og havde Bygning, Form og Præg, der i høj Grad lignede Korthornets, medens Malkepræget var tilbagetrængt. Men der fandtes ogsaa Køer med de fortrinligste Mælkeorganer. — Fra Alkmaar gjorde jeg Udflugt til Beemster, hvor og i hvis Omegn

det bedste nordhollandske Kvæg findes. Her gjorde jeg samme Iagttagelse som ved Alkmaar, at der selv i de fortrinligste Besætninger af Malkekvæg forekommer Individider, hos hvilke Fedeanlægene ere meget stærkt udviklede.

Som alt bemærket, er det sortbrogede Lød langt det overvejende hos det nordhollandske Kvæg; rødbrogede Dyr saa jeg intet til. Størrelsen er tilnærmelsesvis den samme som det friesiske Kvægs, dog med den Forskjel, at det sidste vistnok er lidt højere, men paa Grund af den mindre Dybde, næppe saa vægtigt som det nordhollandske. Den gennemsnitlige Højde paa 20 toaars Kvier og 20 etaars Tyre af nordhollandsk Kvæg udtagne af den nederlandske Hornkvæg-Stambog viser henholdsvis $49\frac{1}{2}$ " og $48\frac{3}{4}$ ". Denne Stambog meddeler desværre intet om Brystomfanget, men Gennemsnittet paa nogle fuldt udviklede Køer, som jeg maalte, gav: Brystomfang 79" og Højde 55".

Den største Ko, som jeg traf paa hele min Rejse, saa jeg hos Hr. W. Bakker i Beemster; den var 4 Aar gl., gold, drægtig og meget fed og maalte i Brystomfang 89". Længde 96", Højde 61" og Hoftebredde 28".

Den var kun lidt længere og havde knap saa fint Hoved og Lemmer som det bedste Korthorn, men havde paa alle andre Omraader det fuldendte Fededyrs Form og Præg. Det nordhollandske Kvægs Bygning er fortrinlig: Brystet meget dybt og bredt, Ryg og Lænd middellang, Krydset middellangt, temmelig bredt, tilnærmelsesvis firkantet og lige; Huden i alle Henseender fortrinlig; Hoved, Horn og Lemmer middelfine. Hornstillingen som det friesiske Kvæg, Maltetegnene gennemgaaende fortrinlige, men hos nogle Individider dog tilbagetrængte af Fedme.

De Meddelelser, jeg erholdt om Mælkeudbyttet, gik ud paa, at den nordhollandske Ko malker ligesaa meget som den friesiske, hvilket der heller ingen Tvivl er om for Fler-tallets Vedkommende, men der er nogle, som ikke gjør det. Græsningen er bedre i Nordholland end i Friesland. Forannævnte Hr. Bakker gav mig følgende Oplysninger om en

af sine Køer: Den kælvede 6te Marts og gav i de følgende 300 Dage 51 Pd. Mælk daglig nemlig;

I Marts	Maaned.....	1418 Pd. Mælk
- April	—	1700 —
- Maj	—	2164 —
- Juni	—	1974 —
- Juli	—	1676 —
- August	—	1750 —
- Septbr.	—	1580 —
- Oktober	—	1286 —
- Novbr.	—	920 —
- Decbr.	—	836 —

Ialt 15,304 Pd. Mælk

Bakker er en af Nordhollands største Opdrættere. Hans Besætning er fortrinlig, og om han end ikke har mange Køer, som give 15000 Pd. Mælk aarlig, har han dog mange glimrende Malkere, men hele Besætningen har noget Anlæg til Fedme, ellers vilde Individder som fornævnte store 4-aars Ko heller ikke kunne fremkomme.

Endskjønt det ingenlunde vil kunne nægtes, at den nordhollandske Race staar meget højt som Malkekæg, har den dog ogsaa Anlæg til Fedme, og disse slaa en Gang imellem meget stærkt igjennem. Grunden til dette Forhold maa formentlig søges i den umaadelig kraftige og rigelige Ernæring paa Græsgange, som i Frugtbarhed søge deres Lige.

Nordholland har ligesom Friesland en meget betydelig Udførsel af Avlsvæg til Syd-Afrika (Transwal) og Syd-Amerika (Argentina). Det er mest 1 Aars Tyre og 2—3 Aars Køer, som sælges til 350 à 400 Kr. pr. Stk. Fortrinlige Individder fra de bedste Besætninger koste naturligvis langt mere; indtil 1000 à 2000 Kr. Forøvrigt er Salget af Ejdammerost Hovedindtægten af det nordhollandske Kvæghold.